

PREDBEŽNÉ VYHODNOTENIE NÁLEZOV MILITÁRIÍ ZO SVÄTÉHO JURA - POLOHA OSTRÝ VRCH

MICHAL PÍREK

Koncom roka 2006 a začiatkom roka 2007 boli v okolí mestečka Svätý Jur, v blízkosti kopca Ostrý Vrch, vďaka miestnemu amatérskemu archeológovi a lokálpatriotovi M. Blahovskému, náhodne objavené viaceré veľmi vzácne historické militárie z obdobia stredoveku až novoveku. Krátkym výberom a spracovaním troch najpodstatnejších nálezov sa pokúsime trochu priblížiť význam tohto nálezu pre slovenskú vojensko-historickú a archeologickú vedu.

Nálezy militáriei z obdobia stredoveku

1. *Obojručný meč* (obr. 1: 1)

Rožmery:

celková dĺžka: 1382 mm

dĺžka čepele: 1097 mm

šírka čepele u zástity: 60 mm

dĺžka zástity: 255 mm

dĺžka rúčky: 210 mm

výška hlavice: 62 mm

Jedná sa o vzácny nález gotického obojručného meča vo vynikajúcom stave, typovo odpovedajúceho druhej polovici 14. a začiatku 15. storočia. Jeho bližšie datovanie bolo možné spresniť na roky 1350 – 1400. (Oakeshott 1991).

Meč svojou typológiou vychádza čepeľou a zástitou zo staršieho obdobia mečov vyrábaných v rokoch 1300 – 1350. Nesie podobné znaky ako meč nájdený v rieke Temža, pričom ide hlavne o zástitu a nezvyčajne dlhý a široký trň, poukazujúci na používanie obojručnej techniky boja, čo je pre dané obdobie viac než nezvyčajné, tento anglický nález je totiž datovaný do obdobia rokov 1300 – 1350. Podľa už spomínanej typológie ide u temžského nálezu o typ Oakeshott XIII a. 2 (Oakeshott 1991, 99). Ďalšie typologické znaky tohto meča sú datované do obdobia druhej polovice 14. storočia až začiatku 15. storočia. Pre toto konštatovanie sú dôležité hlavne rozmery rúčky, ktorá hoci ešte svojimi rozmermi a vyhotovením nezodpovedá obojručným mečom z 15. storočia, nedá sa už priradiť ani k jeden a pól ručným mečom zo 14. storočia. Ide teda o prechodný typ zodpovedajúci genéze meča v závere 14. storočia, to zároveň potvrdzuje prevedenie hlavice meča typologicky zodpovedajúce tomuto obdobiu. Pre potvrdenie tohto tvrdenia poukazujeme na nasledujúce príbuzné *analógie* k nálezu meča zo Svätého Jura:

Hlavica a celkové prevedenie meča z Alexandrijskej zbrojnice, datovanie: 1350 – 1400; Meč typ – Oakeshott XIIa.3, (Oakeshott 1991, 92).

Typologicky najbližšie vyhotovenie meča – čepeľ, záštita a hlavica, meč bol vylovený z rieky na neznámej lokalite v Dánsku, dnes je uložený v Dánskom Národnom múzeu v Copenhagene, datovanie: 1360 – 1390; Meč typ – Oakeshott XVII.2, (Oakeshott 1991, 160).

Veľmi podobné vyhotovenie čepele, trňa a hlavice meča, Nemecko?, datovanie: koniec 14. storočia (Müller – Kölling 1981, 169, č. 27).

Podobné typologické znaky meča z Čiech – z Národného múzea v Prahe, datovanie: 1350 – 1400 (Wagner 1966, 148, Taf. 19).

Typológiou veľmi podobný meč z múzea Vojensko-historického ústavu Armády ČR, datovanie: 1400 – 1425 (Wagner 1966, 149, Taf. 20).

Za spomenutie, pre tvar hlavice a vyhotovenie trňa, tiež stoja meče č. 2, datovanie: 14. – 15. storočie a meč č. 7, datovanie: 14. – 15. storočie (Wagner 1956, Tab. 4, část V).

Posledným mečom, ktorý je svojím vyhotovením veľmi blízky nález meča zo Svätého Jura a poslužil pri jeho datovaní, je meč, ktorý svojimi rozmermi trňa bol podobne ako meč z rieky Temža určený pre obojručnú techniku boja (autori vzhľadom k rozmerom rúčky, chybné udávajú „meč na jeden a pól ruky“). Tento meč pochádza pôvodne zo zámku Dětenice, dnes sa nachádza v múzeu Vojensko-historického ústavu Armády ČR (Kol. autorov, 1986, 43, č. 21).

2. Hromadný nález troch stredovekých loveckých, porcovacích nožov (obr. 2)

1. Lovecký porcovací nôž č. 1

Rozmery:

celková dĺžka: 426 mm

dĺžka čepele: 300 mm

2. Lovecký porcovací nôž č. 2

Rozmery:

celková dĺžka: 475 mm

dĺžka čepele: 335

3. Lovecký porcovací nôž č. 3

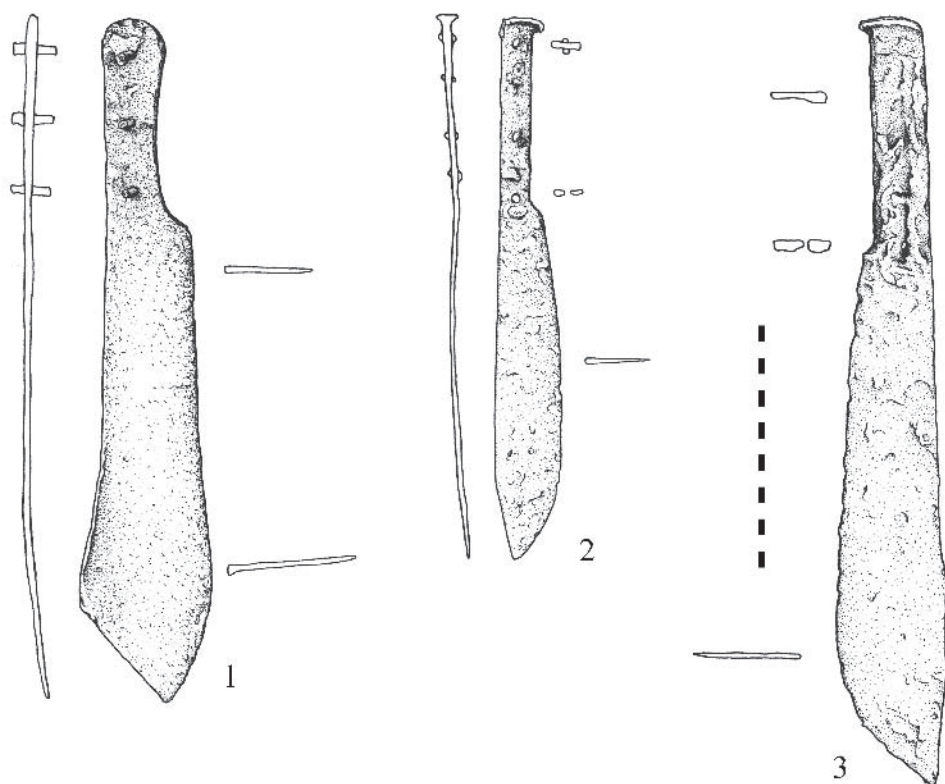
Rozmery:

celková dĺžka: 335 mm

dĺžka čepele: 217 mm

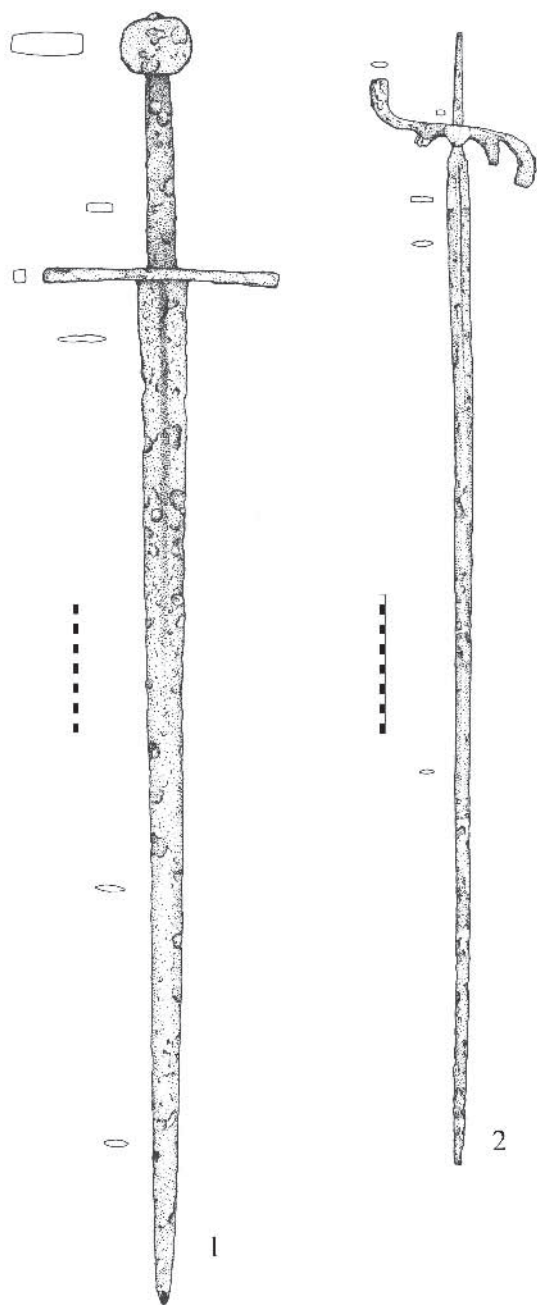
Typológia tzv. porcovacích loveckých nožov (nem. weidmesser), je veľmi málo spracovaná a prebádaná. Do dnešných dní je známych len veľmi málo archeologických nálezov tohto typu, o ktoré by sme sa mohli oprieť. V náleze sa vyskytli nože typologicky datované do obdobia rokov 1350 – 1400. Aj k datovaniu týchto predmetov boli použité, už z vyššie spomenutých dôvodov, analógie zo zbierok popredných európskych múzeí.

Hoci sa mnoho autorov domnieva, že zbrane špeciálne určené na lov sa vyčlenili až v priebehu 16. storočia (Šach 1999, 47), u loveckých nožov tomu tak preukázateľne

Obr. 2 Svätý Jur, poloha Ostrý vrch: 1–3 lovecké nože

došlo skôr. Svedčia o tom viaceré zachované nože spred roka 1500, za všetky spomeňme napríklad lovecké porcovacie nože prepošta Großmünsterskej kapituly v Zurichu Rudolfa von Wartensee, datované okolo roka 1350 (Thomas – Gamber 1976, 39, Bildteil 6), loveckú súpravu nožov cisára Fridricha III., datovanú medzi roky 1430 – 1440 (Thomas – Gamber 1976, 73, Bildteil 16), alebo súpravu loveckých porcovacích nožov cisára Maximiliána I. datovanú k rokom 1475 – 1477 (Thomas – Gamber 1976, 81, Bildteil 27). Všetky tri spomenuté príklady sa nachádzajú v zbierkach Umeleckohistorického múzea vo Viedni. Zatiaľ čo u noža č. 1. je typológia pomerne komplikovanejšia, u noža č. 2 sa jedná spolu s nožom č. 3 skoro o totožný typ s nožmi prepošta Rudolfa von Vartensee. Dá sa predpokladať, že s menšími odchýlkami (viď nôž č. 1), boli tieto nože všeobecne rozšíreným typom gotického loveckého porcovacieho noža v celej nemeckej kultúrnej oblasti. Ako bolo už spomenuté, podľa ich prevedenia a príbuznosti s už spomenutými nožmi prepošta Rudolfa von Vartensee, sa dajú nože z lokality Ostrý vrch datovať približne do obdobia rokov 1350 – 1400. Tento typ porcovacích nožov sa vyskytuje do polovice 15. storočia, kedy sa po prvý raz objavujú vo francúzštine tzv. „trousse de chasse“, v nemčine „jagdbesteck“, čiže lovecké súpravy, ktoré sa do ostatnej Európy začali šíriť pravdepodobne z Talianska. Ide o súpravu viac ako dvoch nožov uložených v jednom puzdre, kde sa okrem veľkých porcovacích nožov objavujú aj menšie nože určené na prezávanie väzov – tzv.: „zavázáky“. Akýmsi predchodcom týchto súprav sú však už aj nože prepošta Rudolfa von Wartensee, pretože aj tieto dva nože, rovnakého vyhotovenia a zdo-

Obr. 1 Svätý Jur, poloha Ostrý vrch:
1 – meč, 2 – rapír

159–161, č. 198,199) Hlavný vplyv na tento vývoj mala hlavne tá skutočnosť, že sa postupne upúšťalo od starších loveckých zvyklostí.

benia, boli spolu uložené v jednej zdobenej koženej pošve (Thomas – Gamber 1976, 39, Bildteil 6).

Okrem týchto typov určených na spracovanie úlovku sa objavujú aj menšie nože – stolovacie. V 16. storočí pribudla k súprave pomaly sa rozširujúca vidlička, o čom svedčí už spomenutá lovecká súprava Fridricha III., datovaná medzi roky 1430 – 1440, kde bola vidlička doplnená až v 16. storočí („Die vergoldete Gabel mit Horngriff ist Zutat des 16. Jarhunderts.“, Thomas – Gamber 1976, 73).

Poslednou fázou vývoja loveckých porcovacích nožov je koniec 15. storočia. Vtedy sa objavuje veľký porcovací nôž, dobre známy z renesancie a baroka, nazývaný aj „sekáč“. Uvedený fakt výborne dokladá sada burgundských porcovacích nožov cisára Maximiliána I. datovaná do rokov 1475 – 1477 (Thomas – Gamber 1976, 81, Bidteil 27), nárast jeho obľúbenosti v neskoršom období dokladá aj sekáč cisára Rudolfa II. (Thomas – Gamber – Schedelmann 1964, 63). Lovecké súpravy v ďalších dejinných etapách renesancie a baroka svoj tvar už skoro nezmenili, ich vývoj vynikajúco zachytil vo svojej práci popredný český odborník na chladné zbrane J. Šach (Šach 1999, 46–47, č. 39; 127–128, č. 153; 138, č. 170; 146–147, č. 182; 150–151, č. 187–188; 152–153, č. 189). Z výstroje poľovníkov sa vytrácajú veľké porcovacie nože v polovici 18. storočia, kedy sú postupne nahradzované štíhlejšími loveckými tesákmi (nem. hirschfänger) (Šach 1999,

Nálezy novovekých militárii

3. *Rapír* (obr. 1: 2)

Rozmery:

celková dĺžka: 1215 mm

dĺžka čepele: 1077 mm

šírka čepele u koreňa: 25 mm

Pomerne veľkú skupinu nálezov z tejto lokality tvoria novoveké militárie. Zatiaľ najvýznamnejším nálezom z tohto obdobia je kompletná čepeľ s trňom, torzom oblúka koša a vonkajšieho oblúka so záštitou, ktorá tvorila pôvodne „rapír“, čiže ľahšiu civilnú verziu kordu, osobnú luxusnú zbraň šľachtica poukazujúcu na jeho spoločenský význam. Výraz „rapír“ sa po prvýkrát objavuje vo francúzskom dokumente z roka 1474, predpokladá sa, že ide o odvodeninu zo španielskeho názvu pre kostýmový meč „espada ropera“ (Šach 1999, 77). Vzhľadom na to, že typológia novovekých zbraní tohto typu patrí medzi pomerne dobre spracované a vďaka mnohým analógiám v zbierkach európskych múzeí a súkromných zberateľov sa dalo zistiť pomerne presnú typológiu zbrane a datovať ju. Ako analógie bolo použitých 17 veľmi príbuzných zbraní z územia Európy (Müller – Kölling 1981, 191, č. 101; 207, č. 130; 216, č. 150; 218, č. 154), (Šach 1999, 76 – 77, č. 80, 81, 82; 94, č. 107; 98 – 99, č. 113; 109, č. 128), (Schöbel 1973, 104, č. 50; 125, č. 74; 144, č. 83; 146, č. 97; 147, č. 98), (Thomas – Gamber – Schedelmann 1964, č. 61), (Wagner 1966, 177, Taf. 5).

Po ideovej rekonštrukcii oblúka koša a vonkajšieho oblúka so záštitou sa rapír zo Svätého Jura svojim spracovaním najviac priblížil dvom exemplárom rapírov, vďaka ktorým sa podarilo zbraň datovať do obdobia rokov 1580 – 1620 (Schöbel 1973, 104, č. 50 a; 147, č. 98, vpravo). Za hlavné znaky ktoré podporili toto datovanie, treba najmä spomenúť: tvar a prepracovanie čepele, kde je veľmi dôležitá najmä typológia „ricasso“. „Ricasso“, ktoré sa vyskytuje najmä u kordových čepeľí, je niekoľko cm dlhý tupý úsek medzi koreňom čepele a jej trňom. Pretože ide vlastne o prechod medzi rúčkou a čepeľou, plnilo ricasso zároveň funkciu miesta uloženia ukazováka a jeho taktického využitia v šermiarskych technikách, preto bol tento úsek tupý a nie naostrený. V šermiarskej praxi išlo najmä o zdokonalenie ovládania a držania kordu pri rôznych technikách výpadov. Na ricasse sa taktiež najčastejšie nachádza majstrovská značka výrobcu zbrane. Z počiatku sa v 16. storočí ricasso nelíšilo svojou šírkou od šírky čepele, dokonca sa smerom k trňu niekedy mierne zužovalo. Až na konci 16. a hlavne v priebehu druhej tretiny 17. storočia sa postupne oproti šírke čepele zužuje, čím vzniká pri koreni čepele v prechode na užšie ricasso menší odskok. Okrem typológie ricassa boli použité taktiež ďalšie typologické znaky, ako tvar prierezu čepele a výbrusu a už spomenutá rekonštrukcia oblúka koša a vonkajšieho oblúka so záštitou. Na tomto mieste si dovoľíme upozorniť na to, že zámerne používame výraz záštita a nie „priečka“ (napríklad.: Hradský – Habán 2001, 26), nakoľko ho nepokladáme za primerane odpovedajúci a celkom správny. Osobne sa prikláňame k výrazu „záštita“ v zmysle ochrana (Kol. autorov 1979, 713), ktorý vychádza aj zo slovenskej historickej terminológie.

Záver

Nález militáriei zo Svätého Jura, z okolia kopca Ostrý vrch, patria, ako už sme v príspevku naznačili, k mimoriadnym nálezom z územia Slovenska. Niet pochyby, že tak významný nález meča, v podobne zachovanom dobrom stave, nemá už niekoľko desiatok rokov v slovenskej historickej a archeologickej vede obdobu. Typologicky podobné analógie z nášho územia by sme zrejme hľadali zbytočne. Dá sa predpokladať, že s nálezom meča súvisí aj nález troch loveckých porcovacích nožov, taktiež z obdobia stredoveku. Ich typológiu a problematiku výskumu sme sa pokúsili aspoň načrtnúť. Nález rapíra z uvedenej lokality je taktiež jedinečným nálezom, poukazujúcim na význam tejto lokality aj v novoveku.

Pretože samotná lokalita, na ktorej boli nálezy objavené, nie je svojou polohou a reliéfnou skladbou vojenským strategickým miestom, kde by bolo možné počítať so stálym vojenským opevnením, naskytá sa hneď niekoľko možností *interpretácie* nálezových okolností tohoto súboru predmetov.

1. Mohlo ísť o miesto častých poľovačiek, kde sa nachádzal dokonca nejaký lovecký zrub. O tom by mohla svedčiť aj skladba nálezov z obdobia stredoveku, kde sa objavujú aj tri lovecké porcovacie nože. V takom prípade nie je vylúčená ani možnosť, že za týmto účelom bola spomenutá lokalita využívaná aj v neskoršom období.

2. Druhá možnosť, ktorá sa však javí ako pravdepodobnejšia, je, že lokalita mohla byť v rôznych historických obdobiach útočiskom, alebo únikovou cestou obyvateľov Svätého Jura, prípadne aj vojenskej posádky hradu Biely Kameň pred blížiacim sa nepriateľom. Umiestnenie lokality nevylučuje ani túto možnosť.

3. Tretia hypotéza je vlastne opakom druhej, pretože sa taktiež mohlo jednať o miesto možného táborenia nepriateľských vojsk pri ťažení na Svätý Jur a hrad Biely Kameň, nakoľko ako bolo už spomenuté v predchádzajúcej možnosti, lokalita poskytuje vynikajúci úkryt a to aj na utáborenie nepriateľských vojsk. Miesto sa taktiež dá vhodne spojiť s umiestnením hliadok na Ostrom vrchu.

Ohľadom stredovekých nálezov nám historické pozadie nálezu, pre malé množstvo zachovaných historických prameňov, nie je príliš známe. Avšak nálezy militáriei z obdobia novoveku, by mohli priamo korešpondovať s vojenskými akciami v Svätom Juri a jeho okolí počas povstania Gabriela Bethlena (Budaj – Nagy 2005, 155–206). Správnosť či nesprávnosť všetkých vyslovených teórií a domnienok by však mohol priniesť až podrobnejší archeologický výskum tejto lokality.

LITERATÚRA

- BOEHEIM, W. 1985: Handbuch der Waffenkunde. Leipzig.
- BUDAJ, M. – NAGY, P. 2005: Poklad mincí zo 17. storočia a výskum karnera vo Svätom Juri. In: Zbor. SNM XCIX, Arch. 15, Bratislava, s. 155–206.
- Katalóg Hermann Historica München. 2006: 50. Auktion – Alte Waffen. Antiken. Jagdliches. Varia., 27. – 28. April. München.
- KLUČINA, P. 2004: Zbroj a zbraně. Paseka. Praha.
- KOL. AUTOROV 1986: Vzácné zbraně a zbroj ze sbírek Vojenského muzea v Praze. Naše vojsko. Praha.
- LANGER, H. 1978: Hortus Bellicus, Der dreißigjährige krieg. Leipzig.

- LETOŠNÍKOVÁ, L. 1983: Zbraně, šerm a mečíři. Praha.
- GŁOSEK, M. 1984: Miecze środkowoeuropejskie z X – XV w. Warszawa.
- MAŽEIKIENĖ, O. 1979: XIV – XIX a. Ginklai Katalogas. Vilnius.
- MÜLLER, H. – KÖLLING, H. 1981: Europäische hieb- und stichwaffen. Berlin.
- NICOLLE, D. – MCBRIDE, A. 1988: Hungary and the fall of the Eastern Europe 1000 – 1568. Osprey Publishing Ltd. London.
- OAKESHOTT, E. 1998: A knight and his weapons, The Boydell Press. Suffolk.
- OAKESHOTT, E. 2002: Archeology of weapons, The Boydell Press. Suffolk.
- OAKESHOTT, E. 1991: Records of the medieval sword, The Boydell Press. Suffolk.
- OAKESHOTT, E. 1994: Swords in the age of chivalry, The Boydell Press. Suffolk.
- RUTTKAY, A. 1978: Umenie kované v zbraniach. Bratislava.
- RUTTKAY, A. 1975: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten hälfte des 14. jahrhunderts in der Slowakei I. Slov. Arch. I., s. 119 –216.
- RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei II. Slov. Arch. II., s. 245–395.
- SCHÖBEL, J. 1973: Prunkwaffen. Leipzig.
- ŠACH, J. 1999: Fotografický atlas – Chladné zbraně. Aventinum. Praha.
- THOMAS, B. – GAMBER, O. – SCHEDELMANN, H. 1964: Arms and armour. London.
- THOMAS, B. – GAMBER, O. 1976: Katalog der Leibrüstkammer I., Der Zeitraum von 500 bis 1530. Wien.
- WAGNER, E. 1966: Hieb- und Stichwaffen. ARTIA. Praha.
- WAGNER, E. 1956: Kroj, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské. Praha.
- ŻYGULSKI, Z. jun. 1975: Broń w dawnej Polsce. Warszawa.
- ŻYGULSKI, Z. 1982: Stara broń w polskich zbiorach, Warszawa.

VORLÄUFIGE AUSWERTUNG DER GEFUNDENEN MILITARIA AUS SVÄTÝ JUR, FLUR OSTRÝ VRCH

MICHAL PÍREK

Die Funde von Militaria aus Svätý Jur, aus der Umgebung des Hügels Ostrý vrch, gehören zu den Sonderfunden dieser Art aus dem Gebiet der Slowakei. Es steht ohne Zweifel, dass ein derartig bedeutender Schwertfund aus den Jahren 1350 – 1400, in solch einem guten Zustand, in der slowakischen historischen sowie archäologischen Forschung schon mehrere Jahrzehnte lang keine Analogie besitzt. Mit dem Schwertfund hängt vermutlich auch der Fund von 3 Jagd/Portioniermessern zusammen, ebenfalls in die Jahre 1350 – 1400 datiert. Deren Typologie und Forschungsproblematik versuchten wir zumindest in groben Zügen anzudeuten. Das Rapier aus dem obengenannten Ort repräsentiert ebenfalls einen Sonderfund, der auf die Wichtigkeit dieser Fundstelle auch in der Neuzeit hindeutet.

Da der Fundort selbst durch seine Lage und Reliefzusammensetzung keinen strategischen Punkt in militärischer Hinsicht bedeutet, wo man mit einer dauerhaften Militärbefestigung rechnen könnte, existieren mehrere Interpretationsmöglichkeiten der Fundumstände von diesem Fundverband von Militaria:

- Es könnte sich um eine frequentierte Jagdstelle handeln, sogar mit einer Jagdhütte.
- Die Fundstelle konnte in verschiedenen historischen Perioden als ein Zufluchtsort oder Fluchtweg für die Bewohner von Svätý Jur bzw. auch für die Besatzung der Burg Biely Kameň dienen, wenn sich ein Feind näherte.
- Die dritte Hypothese ist eigentlich das Gegenteil von der zweiten, denn es könnte sich ebenfalls um einen möglichen Lagerplatz von feindlichen Streitkräften handeln, beim Feldzug auf Svätý Jur und die Burg Biely Kameň.

Ob die präsentierten Theorien und Vermutungen richtig oder falsch sind, könnte jedoch erst eine eingehendere archäologische Erforschung dieser Fundstelle erläutern.

---

*Mgr. Michal Pírek, Slovenské národné múzeum-Historické múzeum, P.O. BOX 13,
810 06 Bratislava-hrad*